A. Král

KONJUNKTURNÍ A JINÝ HOSPODÁŘSKÝ VÝZKUM

F 1624

SBÍRKA PŘEDNÁŠEK
pořádaných
ČESKOU SPOLEČNOSTÍ NÁRODOHOSPODÁŘSKOU
v období 1940—41.

VI.

Konjunkturní a jiný hospodářský výzkum

Přednesl
DOC. JUDR. ING. ALOIS KRÁL

ve schůzi Společnosti pořádané
dne 9. prosince 1940 v Praze.

Cena K 6·50

des Ministeriums
für soziale und
Gesundheitsverwaltung
Knihovna
ministerstva sociální
a zdrav. správy

V PRAZE 1941.

Nákladem České společnosti národohospodářské.
Tiskem knihtiskárny »Impressa« Praha II.
V komisi knihkupectví Fr. Řivnáče, Praha-Příkopy 20.

VI 1 Konjunktura

1155/41 F 1624.

ZF278

I.

Moje přednáška se bude zabývati tématem, které jest velmi málo lákavé. Dle svého názvu jest sice podobna úvahám, které jsme slyšeli na tomto foru a které se v různých dobách pokoušely přispěti konkretně k řešení problému hospodářských krisí, avšak nepřináší ani kritiku platných teorií cizích, ani formulaci nějaké teorie nové. Naopak chce se věnovati spíše metodám práce, kterých používáme v moderním hospodářském výzkumu, chce podati jejich popis, jejich zhodnocení a naznačiti vyhlídky cest, jimiž se asi může hospodářský výzkum vyvíjeti v budoucnosti.

Pozorování hospodářského života a zkoumání příčin, které působí jeho proměny, prošlo mnohými fázemi vývoje. Hospodářství jest ve věčném pohybu, není v něm klidu a zračí se nám nejenom radostnými projevy života, nýbrž také smutnými stránkami. Je v povaze lidí, že si mnohem více všímají hospodářských otázek tehdy, upozorňuje-li je na ně nedostatek a bída, kdežto za klidných dob se zdá, že hospodářský proces pokračuje samočinně a že jen hlouček osob nadaných povinností nebo zvláštní zálibou v tom směru může se obírati tématy, která jsou pod důstojnost mužů usilujících o zvýšení duchovní úrovně národního společenství. Proto zůstalo pozorování hospodářských jevů omezeno dlouho jednak na uvědomělejší podnikatele, jednak na profesory nebo jiné t. zv. nepraktické osoby. Předmětem vážného organisovaného zkoumání byly proto sporadicky jen křiklavé případy sociálních potíží, jako na př. otázky chudinské nebo otázky bytové, nebo nějaké jiné, zvlášť těžké problémy, před nimiž lidská společnost se octla. Místem pro takovéto zkoumání bývaly vedle úřadů nejčastěji zvláštní výbory, zřízené ad hoc buďto v parlamentech nebo vládních orgánech, často a právě zejména v zemích anglosaské tradice bývaly to smíšené komise, složené ze zástupců parlamentu

a vlády, dále z praktiků a také teoretiků. Bývalo údělem nějakého profesora národního hospodářství nebo politických nauk, aby se na takových komisích účastnil a často také ovlivňoval jejich práce jako tajemník komise nebo jako referent. Výsledkem byly vedle praktických opatření také velké tištěné zprávy, z nichž mnohé si zachovaly hodnotu i v přítomné době, ač leckteré vznikly před více než 100 lety.

Podobné sbory byly volány na pomoc, když se průmyslová společnost po prvé octla před problémem hospodářských krisí. Zpravidla se krise jevila také finančními obtížemi; docházelo k poruchám ve veřejných financích, v kursech státních papírů a měn nebo k úpadkům v bankovní soustavě, a tu zpravidla byly ustaveny vyšetřující komise, které měly zjistiti příčiny bankovních úpadků a p. a při tom se dostávaly na kořen problémů krise. Byly to však vždy isolované ankety nebo komise, které po splnění svého úkolu se opět rozešly. Tak jako každá krise se dříve chápala isolovaně jako zjev sám pro sebe, tak také podobné komise byly zřizovány ad hoc jen pro rozbor konkretních úkolů a jen v některých krisích.

Život je plný proměn. Mění se systémy hospodářství, mění se společenský řád, v němž hospodaříme, mění se dále technika, se kterou pracujeme, a jiné strukturní předpoklady; proměnám podléhá sám lidský element, se kterým se musí počítati po stránce fysické i duševní, a konečně nastávají změny v intensitě, se kterou hospodářský celek a lidé jej oživující v určité době pracují. Od počátku teoretického hospodářského myšlení bylo hledáno, proč nastávají tyto proměny. Klasikové národního hospodářství měli k těmto věcem jednoduchý postoj, neboť považovali za přirozené vše, co se dělo v hospodářském životě bez vlivu vnějších zásahů, na př. bez zásahů veřejné moci nebo bez vlivu událostí politických, válečných atd.; nebylo-li takových vlivů, bylo hospodářství v jejich představě pouhým výsledkem volné hry přirozených sil, která působí k nejlepšímu prospěchu všech a nemá býti mařena. Krise jsou prý právě důsledkem vnějších zásahů do hospodářského procesu. Z tohoto nazírání se zračí bezradnost vůči hospodářským výkyvům.

Pozdější hospodářské myšlení přicházelo již k jinému poznání. Bylo-li kdysi uvažováno o každé krisi jako o isolovaném zjevu, pronikala postupně představa určitého pohybu, který se automaticky — tak jako tep srdečního svalu v žijícím těle — v expansi a kontrakci šíří hospodářstvím a nedovolí, aby bylo v klidu. Podle jiného při-

rovnání bylo hospodářství v chodu podobno hodinovému stroji, který namísto, aby šel ideálně stejnoměrně, přestával dobře fungovati a místy se předbíhal, aby se jindy opět pozdil. Vědecký výklad usnadňoval řešení problému tím, že rozdělil předmět pozorování, t. j. hospodářství, na pomyslný stav klidu a stav pohybu, myšlenkově isoloval stav klidu do nauky, již po fysikálním vzoru nazval statikou, kdežto problém změn v hospodářství zařadil pod oddíl nauky nazvaný dynamikou. Podle vzpomenutého přirovnání pojednávala tedy jedna partie nauky o „hodinovém stroji" hospodářství v klidu a jiná o stroji v pohybu. Tato druhá partie nauky, čili dynamika, také učila, že změny v rovnováze hospodářských sil mohou nastati na př. ze změn hospodářské výstavby, hlavně však z onoho vnitřního tepu hospodářství, který se místy zrychluje a jindy zvolňuje. Teorie ojedinělých krisí jsou vytlačovány teoriemi souvislého pohybu hospodářského organismu, jimž se usnadnilo vedení důkazu, když se podařilo nalézti známky toho, že rytmus hospodářských tepů se opakuje s určitou — zdánlivou — periodicitou. Namísto naivních konjunkturních teorií z počátků nauky, kdy byla hledána souvislost krisí s událostmi mimo hospodářské těleso, ba dokonce i mimo tuto planetu, předkládají se postupně pracné pokročilejší teorie známé nám všem jako teorie hospodářského cyklu.

Tak jako kdysi byly zřizovány komise pro studium individuelních důsledků té které krise, tak při pokroku vědeckého myšlení počalo býti považováno za žádoucí ustaviti komise, které by se zabývaly sledováním problémů krisí vůbec, tedy problémů hospodářského cyklu. První komise tohoto druhu byla, pokud je mi známo, komise zřízená ve Francii r. 1908 pro hospodářské krise, jež měla zkoumati prostředky ke zmenšení nezaměstnanosti, která z hospodářských krisí vzniká.

Zde již proniká poznání, že individuální výzkum na problémy tohoto druhu nestačí. Hospodářské vědy učily se zde od věd přírodních, jichž velký pokrok v minulém století a pokrok na nich založených věd technických byl umožněn kromě jiných vývojových předpokladů také změnou vědeckých metod badatelských. Po staletí pokračovala vědecká práce lidstva v uzavřených dílnách jednotlivých vědeckých pracovníků, isolovaně od práce druhých, a nejvýše v diskusích mezi přáteli nebo oponenty dostávalo se jí určité opory a podnětu. Nebylo tomu vždycky tak. Starověké filosofické školy a středověké kláštery byly mnohem blíže myšlence kolek-